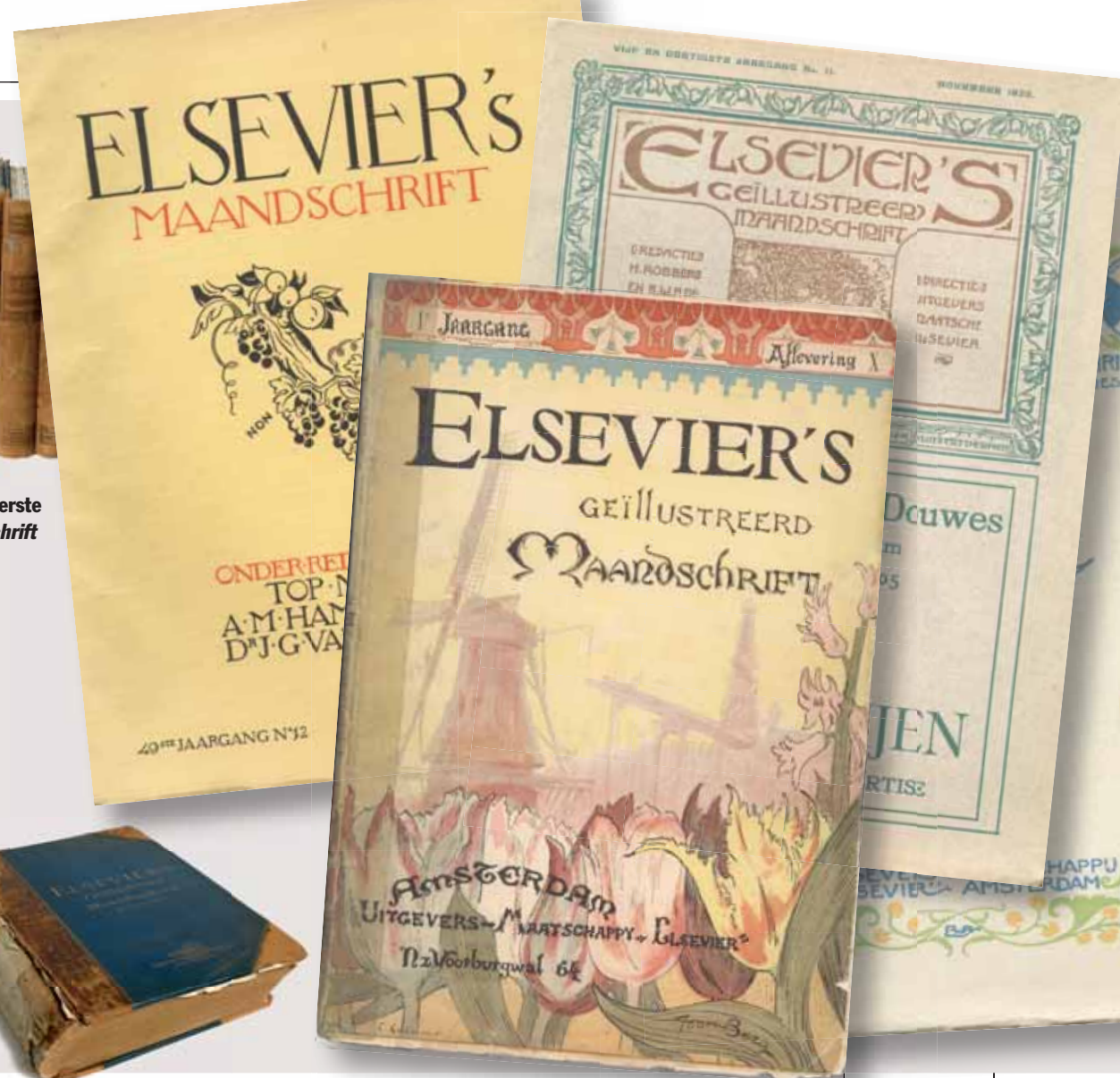

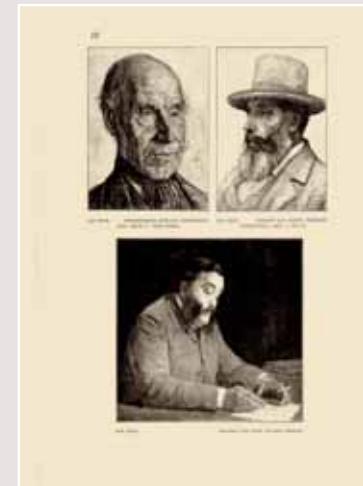
LETTERKUNDE

Hollands tafereel op voorkant van een van de eerste nummers van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift*

Beeld wordt erg belangrijk gevonden: in vijfkoppige redactie *Elsevier's Geïllustreerd Maandblad* zitten maar liefst drie illustratoren

Elsevier

Familiebedrijf gaf het *Maandschrift* uit

Uitgeversmaatschappij Elsevier, die het *Maandschrift* publiceerde, heeft niets te maken met het befaamde uitgevershuis uit de zeventiende eeuw dat in 1712 ophield te bestaan. De naam is vooral een eerbetoon aan deze dynastie, ook al werd de keuze ervoor mede ingegeven door de hoop enigszins te profiteren van de reputatie van de beroemde voorganger. Elsevier is aanvankelijk een familiebedrijf. De grote man is Jacobus George Robbers. Deze in 1838 geboren Rotterdammer begint zijn loopbaan als bediende in een transportbedrijf, maar vindt zijn roeping wanneer hij zich op 22-jarige leeftijd als boekhandelaar, importeur en uitgever in de Hoofdsteege in zijn geboortestad vestigt. In 1880 richt de begaafde, werklustige zakenman uitgeverij Elsevier op, die in 1887 naar Amsterdam verhuist. Zijn zoon Herman is veel meer een literator dan een manager. De schrijver heeft een passie voor boeken, maar niet voor zakendoen. Als hij in 1937 overlijdt, heeft het bedrijf flinke schulden. Het is aan zijn opvolger J.P. Klautz om de uitgeverij nieuw leven in te blazen en er een renderende onderneming van te maken.

Grootsche onderneming

DIGITALE VERSIE VAN ELSEVIER'S GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT (1891-1940) BIEDT ENORME HOEVEELHEID BIJZONDERE CULTUURSCHATTEN

Louis Couperus, Jan de Hartog, Marcellus Emants, Herman Heijermans, zij schreven allemaal in een voorloper van het huidige *Elsevier*. Het maandblad, dat werd verlevendigd met fraaie illustraties, toont de culturele ontwikkeling van Nederland in de halve eeuw voor de Tweede Wereldoorlog. Nu geheel te bekijken op internet.

Gerry van der List

Louis Couperus leverde bijdragen aan het tijdschrift, net als Marcellus Emants en Herman Heijermans en Carry van Bruggen en Adriaan Roland Holst en Ina Boudier-Bakker. En Jan de Hartog debuteerde er in 1933 in met zijn verhaal 'Het zwijgen van Boeda'. Grote namen uit een rijk literair verleden. En deze bekende schrijvers vonden hun artikelen terug tussen een reeks

fraaie illustraties van bekende tekenaars. Daarom is het niet zo verwonderlijk dat voor de gebundelde jaargangen van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* flinke bedragen moeten worden neergeteld bij antiquariaten. Maar wie belangstelling heeft voor de inhoud van het tijdschrift, dat van 1891 tot 1940 een forum bood aan tal van belangrijke Nederlandse kunstenaars, hoeft niet meer een speurtocht te beginnen in oude boekwinkeltjes. Hij kan namelijk vanaf deze week toe-

gang krijgen tot het literaire tijdschrift via internet. In één klap zijn 50.000 bladzijden met bijzondere cultuurschatten voor een ieder ontsloten. Maar wat kan de cultuurliefhebber allemaal verwachten? Wat voor blad was die verre voorloper van het huidige weekblad *Elsevier*? 'Een rijzige, kaarsrechte, tot in de puntjes verzorgde man van smaak en eruditie – een ondernemer van de gewetensvolle soort.' Zo omschreef Floris Bakels, de geschiedschrij-

ver van uitgever Elsevier, de oprichter van het bedrijf. Jacobus George Robbers (1838-1925) is inderdaad een gedistingeerde verschijning, die ondernemingszin, ijver en artistieke weet te combineren. Zijn belangstelling gaat vooral uit naar de schilderkunst. In zijn villa aan de Haagse Parkweg hangen de schilderijen in drie rijen boven elkaar.

Vaderlandslievendheid

Zijn liefde voor de schone kunst komt tot uitdrukking in een tijdschrift dat hij in 1891 op de markt brengt. De ondertitel van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* luidt bij de oprichting: 'Verzameling van Nederlandsche letterkundige kunstwerken, geïllustreerd door Nederlandsche kunstenaars'. Het formaat is 26 bij 17 centimeter. Op de voorkant staan tulpen, een molen en een zeer Hollands stadssilhouet. De indruk dat het blad vaderlandslievendheid hoog in het vaandel heeft staan, wordt bevestigd door het eerste, 112 bladzijden tellende nummer. Dit is namelijk in een oranje omslag gestoken en opent met een portret van het elfjarige kroonprinsesje Wilhelmina. Het blad is gemodelleerd naar buitenlandse voorbeelden als *Harper's Monthly*. Het moet geïllustreerde belletristie

bieden, alsmede geïllustreerde artikelen over beeldende kunst en populaire wetenschap.

In de vijfkoppige redactie zitten maar liefst drie illustratoren, wat aangeeft hoe belangrijk het beeld is voor het nieuwe blad. Maar de grote roerganger is de Leidse hoogleraar Nederlandse letterkunde Jan ten Brink (1834-1901). Bij de oprichting van het *Maandschrift* is de productieve geleerde, die romans, novellen en historische werken op zijn naam heeft staan, al 66 jaar en zijn artistieke voorkeuren sluiten niet helemaal aan bij die van jongere generaties. Hij vertegenwoordigt naar eigen zeggen met trots de Oude Garde. Hij toont een voorliefde voor realistische verhalen met een stichtend karakter.

Een sterk punt van Ten Brink is zijn bijzonder uitgebreide netwerk. Zo bevat het eerste nummer van het *Maandschrift* een kort verhaal van Marcellus Emants, een schrijver die hij nog als leerling in de klas had toen hij decennialang in Den Haag leraar was. En in de eerste vijf jaargangen vallen ook de namen op van Louis Couperus, een andere leerling van hem, die een novelle in het tijdschrift publiceert, en de net zo beroemde toneelschrijver Herman Heijermans.

De reacties op het professioneel ogende *Maandschrift* zijn niet heel positief. Wat ook te maken zal hebben met het feit dat ze verschijnen in andere, concurrerende literaire tijdschriften. Het venijnigst is Lodewijk van Deyssel in *De Nieuwe Gids*. De voorman van de door Ten Brink weinig gewaardeerde beweging van de Tachtigers levert vooral kritiek op het vermeend commerciële karakter van het nieuwe blad en zijn royalistische en burgerlijke inslag: 'Zie hier een breede en grootsche onderneming ten bate der op letterkundig gebied koningsgezinde partij in de Nederlandsche dienst-boden-wereld.'

Andere critici zijn niet heel veel positiever over de inhoud, maar spreken wel waardering uit voor de vorm. Zo merkt *De Nederlandsche Spectator* op dat het *Maandschrift* steun en belangstelling verdient als een onderneming die nieuw leven kan brengen in de 'bij ons' weinig ontwikkelde illustreerkunst. Ten Brink heeft dan ook illustratoren van naam en faam weten aan te trekken. Zoals Charles Rochussen (1814-1894), een van de vooraanstaande kunstenaars van zijn tijd, een realistische romanticus met een groot beeldingsvermogen.

Het lijkt erop dat de kritiek op zijn blad

Foto's: Marieke Bruijner

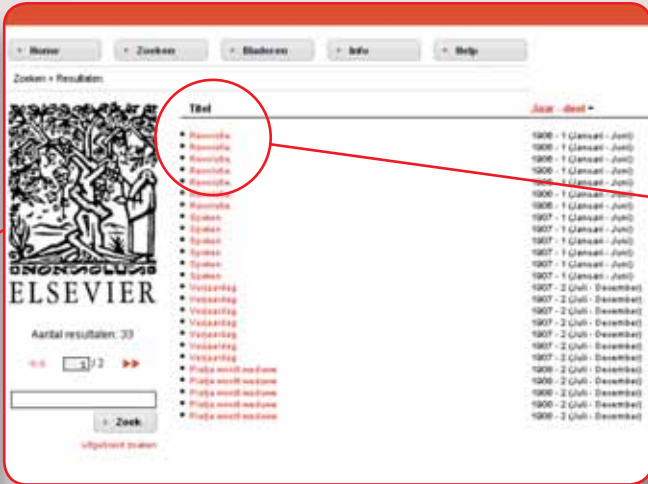
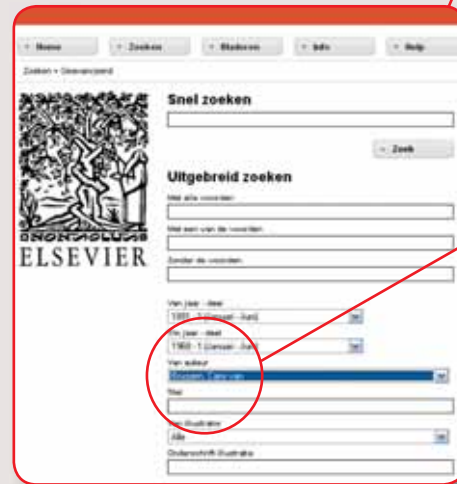
Digitaal

Op website staan 50.000 pagina's cultuur

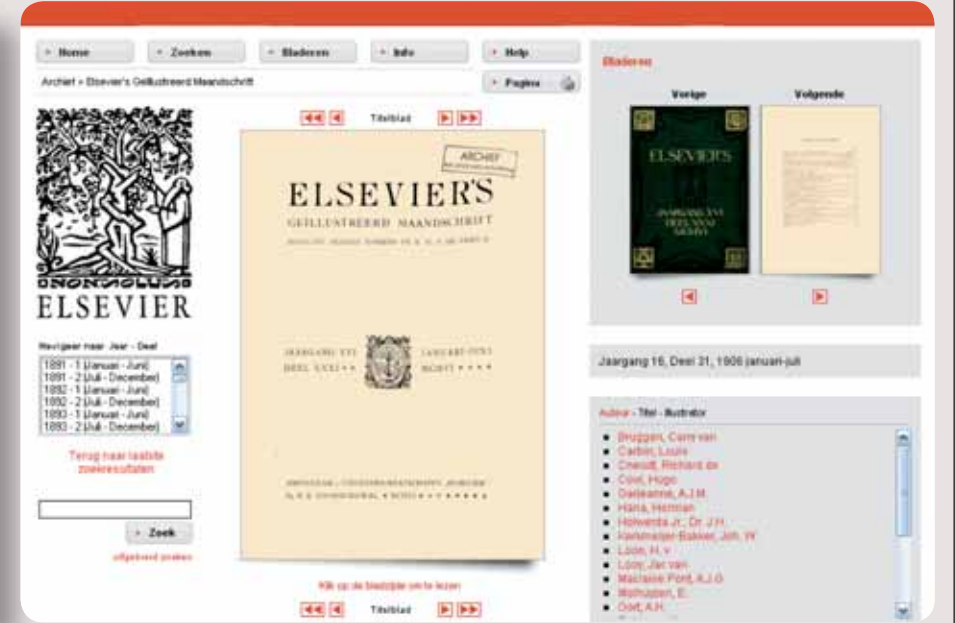
Bent u een bewonderaar van **Carry van Bruggen** en wilt u alles lezen van deze bijzondere Nederlandse schrijfster? Ga dan naar www.elseviermaandschrift.nl, tik bij de zoekfunctie auteur tussen dubbele aanhalingstekens haar naam in en direct verschijnt een overzicht van alle stukken die zij produceerde voor het tijdschrift. Wilt u een afdruk, dan kunt u met een simpele druk op het 'print artikel'-icoontje boven de bladzijde het verhaal uit uw printer laten rollen. Wie graag wil weten hoe de jonge Jan de Hartog schreef, vindt via dezelfde gebruikersvriendelijke methode snel 'Het zwijgen van Boeda' uit 1933

en ziet hoe de auteur van *Hollands Glorie* al vroeg het vertellen beheerste: 'Bijna was de oude Shen Lui niet meer van deze wereld. Bijna, want één deur moest hij nog openen voor hij in den hemel kon komen; dat was de deur van de wraak.'

De honderd gebundelde delen met elk een halve jaargang zijn nu geheel te bekijken op internet

uitgever J.G. Robbers niet koud laat. Hij voelt zich sterk betrokken bij het blad. Hij zit bijvoorbeeld de maandelijkse redactievergaderingen in zijn eigen huis voor en levert een eindeloze reeks ideeën voor artikelen. En hij heeft een wat moeizame verhouding met de behoudende Jan ten Brink, die in brieven klaagt over de bemoeizucht van de 'tyranne R.'. Zeven jaar houdt de hoogleraar het vol, totdat hij eindelijk opzij wordt geschoven.

Opvolger is Frits Lapidoth (1861-1932), een jongere criticus die getrouwd is met Hélène Swarth, een dichteres wier verzen regelmatig verschijnen in het *Maandschrift*. Jeroen Brouwers, die een essay zal schrijven over het echtpaar, merkt op dat Lapidoth als journalist het best op dreef is. 'Van literatuur had hij in zoverre geen verstand dat hij het zelf niet kon vervaardigen, maar uit zijn journalistieke werk blijkt dat hij over veel kunstzin en goede smaak beschikte.' Hij heeft in elk geval een andere smaak dan Ten Brink. Hij kan waardering opbrengen voor de vernieuwingen in de poëzie die de Tachtigers hebben bewerkstelligd en staat positief tegenover een stroming als het symbolisme. Zo weet het *Maandschrift* een breder en jonger

publiek aan te spreken en de diversiteit van het aanbod aan artikelen en illustraties te vergroten. En aldus redt hij het tijdschrift van de dreigende roemloze ondergang en kan hij het roer met een gerust hart overgeven.

Kunstenaarsverbond

Hoewel de oude Robbers het *Maandschrift* oprichtte, zal het toch vooral het troetelkind worden van zijn tweede zoon. Herman Johan Robbers (1868-1937) demonstreert als jongeling al literaire ambitie. Op het gymnasium Erasmus in Rotterdam publiceert hij verhalen onder het pseudoniem Phocius en later zal hij een reeks goed verkochte romans op zijn naam brengen. Hij verdient de kost als manager in het bedrijf van zijn vader, waar hij zich niet zo'n heel geweldige zakenman toont. Meer op dreef is hij als de drijvende kracht achter het *Maandschrift*. In 1905 treedt hij toe tot de redactie en hij zal tot zijn dood, 32 jaar later, deze functie enthousiast vervullen.

Robbers begint te gloeien van opwinding als hij komt te spreken over 'het schoone boek'. In zijn kritieken volgt hij aandachtig het letterkundige leven in Nederland en hij weert zo veel mogelijk politiek-sociale be-

schouwingen uit de kolommen. Het gaat om de Cultuur. Met passie cultiveert hij het idee van een kunstenaarscentrum, een geestelijk centrum waarin iedereen kan bloeien die het innerlijke leven op een artistieke manier probeert vorm te geven. Er was, zal de directie bij zijn dood schrijven, 'eenheid in zijn pogingen tot een groot kunstenaarsverbond, tot een huis voor kunstenaars, tot een gemeenschappelijke tribune te komen'.

Robbers doet nog meer dan Lapidoth zijn best de jongeren te bereiken. Bijvoorbeeld door beter de ontwikkelingen op het gebied van schilderkunst en literatuur in beeld te brengen. Maar ook door de opkomst van de nieuwe bouw- en nijverheidskunsten met sympathie te volgen. Alles wordt besproken, uit verleden en heden, uit binnen- en buitenland, van het kubisme tot en met het moderne toneel. Niet alleen de grote prozaïsten zijn vertegenwoordigd, maar ook de dichters. Robbers krikte de kwaliteit van de poëzie aanzienlijk op en plaatst gedichten van Adriaan Roland Holst, Jan Jacob Slauerhoff, Viktor van Vriesland, Hendrik de Vries, Marsman, P.N. van Eyck. Van sommige dichters ziet Robbers al vroeg het talent, zoals van Gerrit Achterberg.

De gedigitaliseerde versie van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* bevat 50.000 pagina's, die doorzoekbaar zijn op **auteur, titel, illustrator, onderschrift bij afbeelding, jaar, deel en aflevering**. De lijst medewerkers bevat de namen van maar liefst 1.651 illustratoren en en 1.450 auteurs. De uitgever **bundelde** steeds zes maandelijkse afleveringen van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* en voorzag die van een **gecumuleerde inhoudsopgave**. In totaal verschenen honderd delen, met in elk deel een halve jaargang. De digitale ontsluiting van het blad werd gedaan door het Roermondse technologiebedrijf X-cago, in nauwe samenwerking met de documentatieafdeling van Elsevier.

De illustraties worden intussen iets minder belangrijk. Aan veel moderne verhalen valt weinig te illustreren, meent Robbers, die merkt dat auteurs zich ook steeds vaker geïrriteerd tonen door de tekeningen bij hun werk. Dit geeft hem aanleiding om, zoals hij het zelf zal uitdrukken, 'zachtkens het stuur te wenden' en een scheiding aan te brengen tussen het geschreven woord en het beeld.

Verlaten

Met een enorm verantwoordelijkheidsgevoel waakt Robbers over de kwaliteit van de kopij. Hij leest alles nauwgezet en dwingend, staat redacteuren en medewerkers met raad en daad bij. Als hij in 1937 ziek wordt, neemt hij op bed nog de hele eindcorrectie van het septembernummer voor zijn rekening. Maar op 15 september komt hij te overlijden.

Neef John doet nog een poging het troetelkind van Herman Robbers op de been te houden. Ook als de oorlog uitbreekt. De nieuwe directeur van Elsevier is een groot voorstander van bezuinigingen, maar noemt het betreurenswaardig als 'een tijdschrift dat reeds zoo lang een van de verspreiders van de Nederlandsche geest en cultuur is geweest nu zou moeten ophouden ten gevolge van om-

standigheden, die een gevolg zijn van de Duitse bezetting, terwijl wij juist moeten trachten onze eigen Nederlandsche cultuur te steunen en te propageeren, ook al is daaraan een risico verbonden'.

Maar de overige leden van de directie van de uitgever zijn een stuk sceptischer. Uiteindelijk wordt besloten de uitgave op te schorten. Het laatste nummer van het blad, dat dan inmiddels *Elsevier's Maandschrift* heet, verschijnt in juni 1940. In november 1940 laat de uitgever weten dat 'het bolwerk van Nederlandsche cultuur' thans 'tijdelijk verlaten wordt'. De verbroken band met Indië, waar het blad talloze lezers heeft, de opheffing van veel leesportefeuilles in eigen land, de stijging der papierprijzen, dit alles doet de directie tot schorsen besluiten. Het is een kwestie van force majeure. Maar het blad 'zal weer terugkomen, verjongd en vernieuwd, wanneer de storm over ons werelddeel is uitgegaan. Ook als de oorlog uitbreekt. De nieuwe directeur van Elsevier is een groot voorstander van bezuinigingen, maar noemt het betreurenswaardig als 'een tijdschrift dat reeds zoo lang een van de verspreiders van de Nederlandsche geest en cultuur is geweest nu zou moeten ophouden ten gevolge van om-

Betere tijden breken inderdaad aan, de nationaal-socialistische storm is na vijf jaar uitgewoed. Maar het weekblad dat op 27 ok-

tober 1945 voor het eerst van de persen rolt, heeft een heel andere vorm en opzet. *Elsevier's Weekblad* zal overigens wel verwijzen naar het blad van de Robbersen. Het noemt zichzelf namelijk een voortzetting van '*Elsevier's Maandblad*'. De oprichters hebben blijkbaar niet de tijd gevonden om even de juiste schrijfwijze van hun voorganger op te zoeken.

Burgersmaak

Vijftig jaar lang heeft *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* belangwekkende literatuur, poëzie en beschouwingen en een eindeloze stroom fraaie illustraties gepubliceerd. Vanzelfsprekend duikt het dan ook op in allerlei literaire overzichtswerken. Maar een tijdschrift van grote naam en faam is het nooit geworden. Er is bijvoorbeeld slechts één serieuze studie aan gewijd, een doctoraalscriptie van de kunsthistoricus Jaap Versteegh (waarvan bij het schrijven van dit verhaal dankbaar gebruik is gemaakt).

Het karakter van het blad en zijn voornaamste redacteuren zal daarbij een rol hebben gespeeld. De Robbersen waren bijvoorbeeld geen avant-gardisten, geen grote vernieuwers. Zowel persoon als proza van

ELSEVIER

zoekt:

Redacteur cultuur (m/v),
vijf dagen per week

Elsevier is met een betaalde oplage van circa 140.000 en een lezersbereik van 850.000 veruit het grootste opinieblad van Nederland. Naast het weekblad heeft *Elsevier* een drukbezochte nieuws- en opiniesite. Verder verschijnt vijftien keer per jaar de glossy bijlage *Elsevier Thema* en vier keer per jaar een *Speciale Editie*.

FUNCTIE Voor de redactie Kennis & Cultuur zoekt *Elsevier* een ervaren redacteur. Hoofdtaken zijn het coördineren van de boekenpagina, het bespreken van literatuur, het schrijven over theater en het bedenken en uitwerken van ideeën voor artikelen over cultuur in meer brede zin.

PROFIEL De nieuwe redacteur heeft aantoonbare ervaring met het schrijven over cultuur en beschikt over een grote kennis van zaken met betrekking tot literatuur en theater. Hij/zij is taalkundig goed onderlegd, stilistisch behendig, overtuigend in zijn/haar argumentatie en feedback, stressbestendig, zeer precies, sociaal vaardig, flexibel, en goed op de hoogte van de actualiteit en de terreinen die in de cultuurrubriek van *Elsevier* worden beschreven. Hij/zij is in staat foutloos te werken. Affiniteit met *Elsevier* en een groot inlevingsvermogen in de informatie-behoeften van *Elsevier*-lezers zijn vereisten voor deze functie.

STANDPLAATS Amsterdam

Inlichtingen: Gerry van der List
chef redactie Kennis & Cultuur
020-5159933

Schriftelijke sollicitaties binnen
7 dagen richten aan:

Reed Business Information bv
t.a.v. Helga Bergfeld, manager Human
Resources
Postbus 152, 1000 AD AMSTERDAM

vacature.amsterdam@reedbusiness.nl

Herman Robbers

Voorganger in de erediens- der schone letteren

De grote man achter *Elsevier's Geillustreerd Maandschrift* was lange tijd Herman Robbers (1868-1937). In 1905 nam de schrijver en uitgever de leiding op zich van het blad, een functie die hij tot zijn dood met veel liefde en enthousiasme bekleedde. Hij maakte naam met oer-Hollandse, psychologisch-realistische romans als *De bruidstijd van Annie de Boogh* (1901) en *De roman van een gezin* (1909). Deze toen vrij succesvolle boeken maken nu een nogal breedspakige en verouderde indruk, maar bieden wel een

Herman Robbers gaf blad tot zijn dood uit

Herman Robbers sprak niet echt tot de verbeelding van de jeugd. Hij had, in de woorden van de bekende schrijver Anton van Duinkerken, 'veel talent, maar geen greintje genie'. De beschouwingen waarin hij probeerde zijn letterkundige oordeel te onderbouwen, waren lappen teksten die zeker niet iedere lezer wisten mee te slepen. Zeker in de jaren dertig nam een jongere generatie de beschaafde, bedaagde criticus onder vuur vanwege zijn vermeende gebrek aan hartstocht, zijn burgerlijkheid en zijn visieloosheid. Hij doet een beetje denken aan K.L. Poll, de grote man achter het Cultureel Supplement van *NRC Handelsblad* en *Hollands Weekblad/Maandblad*, de nijvere organisator die, tot zijn grote frustratie, nooit echt veel respect afdwong als schrijver en intellectueel.

Omdat zij toegankelijkheid heel belangrijk achtte en conventionele lezers niet van zich wilde vervreemden, stond de redactie nooit te trappelen om de gebaande wegen te verlaten en ze droeg dan ook nauwelijks bij aan de popularisering van moderne kunst.

boeiend inzicht in het familieleven van de gegoede burgerij in het interbellum.

Bij zijn begrafenis omschreef collega-schrijver Top Naeff Robbers als 'een geboren lettré, een dier zeldzaam geworden grand-seigneurs in de letteren, laatst overgeblevenen van het uitgestorven ras van boekminnaars, wier privébibliotheek het hart was van hun huis en een der pijlers waarop de beschaving van het land rustte'. De medeoprichter van de Vereniging van Letterkundigen, zo stelde Naeff vast, vererde het boek en was het gelukkigst als hij 'voorging in den erediens der schoone letteren'.

Maar, zo merkt de genoemde Versteegh terecht op, als 'toonbeeld van verantwoord burgermaak' heeft het blad wel degelijk een rol gespeeld. Het diende als moreel ijkpunt. 'Met zijn moraliserende novellen vol sociaal mededogen en de bijpassende dramatische illustraties weerkaatste het de smaak van een groot deel van de bevolking.'

Elsevier's Geillustreerd Maandschrift vormde een verbond met de burgerij die het blad zo goed mogelijk probeerde te informeren en te vermaken. En het is daarmee zeker een voorloper van het huidige weekblad *Elsevier*. Zo anders qua opzet en vorm, zo gelijk qua doelstellingen en lezerskring. ■

Bekijk zelf de cultuurschatten:
www.elseviermaandschrift.nl